

Cultuur Zat
V's favorieten

2 THEATER

Eenzaam egoïsme

Glengarry Glen Ross, het toneelstuk over een groep losgeslagen makelaars, legde in 1983 een **choquerende nieuwe realiteit** bloot: die van een bikkelhard bedrijfsleven zonder moraal. Wat maakt het stuk, door Toneelgroep Maastricht opgevoerd onder de titel *BV Vastgoed*, ook nu nog relevant?

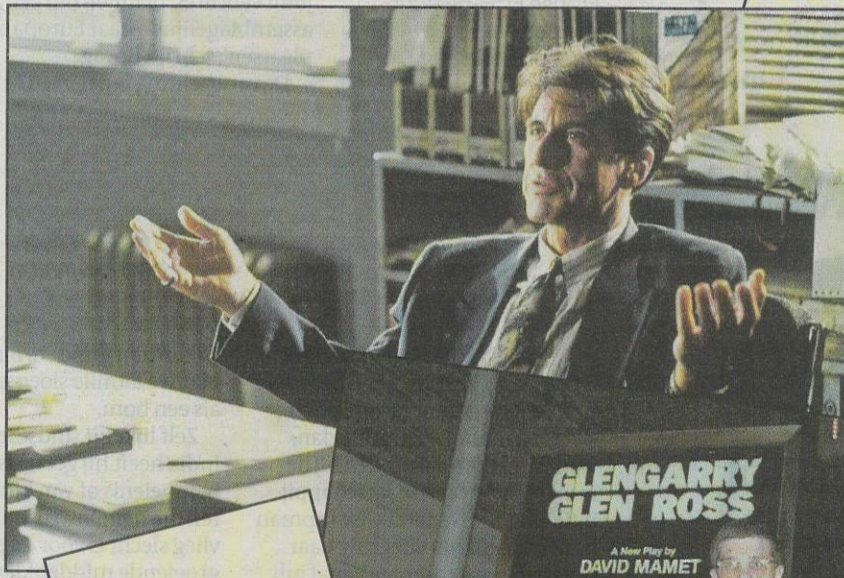
Door **Sander Janssens**

Vlak voor het voltooien van zijn toneelstuk *Glengarry Glen Ross* kreeg David Mamet een writer's block. Hij stuurde het werkscript naar zijn mentor, de beroemde toneelschrijver Harold Pinter, met de mededeling dat hij geen idee had hoe hij een fatsoenlijk einde aan het verhaal kon brouwen. Pinter las het manuscript en antwoordde kort maar krachtig: 'Het is perfect zo.'

Dat had hij goed gezien: *Glengarry Glen Ross* werd lovend ontvangen en groeide uit tot een internationale theaterhit. Het stuk ging in 1983 in première bij National

Theatre in London, stond een jaar later voor het eerst op Broadway, won de prestigieuze Pulitzerprijs en werd in 1992 verfilmd (met onder anderen Al Pacino en Jack Lemmon).

Ook in Nederland is het stuk verschillende keren succesvol opgevoerd, waaronder twee keer bij Internationaal Theater Amsterdam. Toneelgroep Maastricht voegt daar nu een nieuwe encensering aan toe, onder de titel: *BV Vastgoed*. Toneel-

**Al Pacino in
Glengarry Glen
Ross uit 1992.**
Foto Imageselect

David Mamet
Foto Bettmann
Archive

**GLENGARRY
GLEN ROSS**
A New Play by
DAVID MAMET

**SHOCKING
MYSTERY!**

Toneelgroep Maastricht repeteert voor de voorstelling *BV Vastgoed*.
Foto Bjorn Frins

schrijver Jibbe Willems hertaalde Mamets aanklacht tegen het doorgedraaide kapitalisme tot een eigentijdse zwarte komedie over leeg succes en eenzaam egoïsme.

Mamets stuk speelt zich af rondom een corrupt makelaarskantoor waar alles draait om 'het bord'. Wie bovenaan het bord staat krijgt de meest 'geile info' en daarvoor dus de beste deals; wie onderaan bungelt wacht ontslag. Deze ranglijst van beste verkopers symboliseert de haantjesarena waarin collega's tot concurrenten zijn geworden en alles draait om status, geld en macht.

Glengarry Glen Ross is een psychologisch drama, maar dan vermomd als thriller. Tijdens het stuk wordt een inbraak voorbereid en uitgevoerd, maar eigenlijk is dat plot maar bijzaak: Mamet gebruikt het vooral als vehikel om zijn personages diepte te geven. In zijn snelle, lekker foute dialogen, sorteert Mamet zowel afkeer van als een vreemde vorm van sympathie voor deze mannen. Want zijn zij het verziekte systeem, of zijn zij de uitkomst van dat systeem?

Voor acteurs is er veel eer te behalen aan het vertolken van de lekker uitgesproken, gluisperige, schurftige zakenmannen. Mamet voert ze op het randje van karikaturaal op, maar nauwelijks van reliëf voorzien: van de omhooggevallen opportunist die tot alles in staat is om zijn carrière te redden tot de goeiige sukkel die te laat merkt dat hij in een spel meespeelt dat hij helemaal niet wil spelen. Wie wil kan in elk personage iets van zichzelf herkennen.

Mamet vond inspiratie in zijn eigen ervaringen bij een makelaarskantoor, waar hij eind jaren zeventig een tijdlang werkte. Hij schreef *Glengarry Glen Ross* in het begin van de jaren tachtig, midden in de wereldwijde economische recessie. Ronald Reagan was president van Amerika en muntte de slogan *Let's Make American Great Again*.

Zijn stuk was bij verschijning een schok: Mamet voerde een verzameling keurig nette mannen op als seksistische, racistische en egocentrische criminelen. Dát was het publiek destijds niet gewend: het neoliberalisme werd vooral gepresenteerd als oplossing voor grote problemen, een voorbode van nieuwe, betere tijden.

Ook in Europa laaide dat neoliberalisme op: Thatcher was premier van Engeland en in Den Haag pleitte CDA'er

Lubbers vanuit het Torentje voor een terugtrekkende overheid. Later verkondigde premier Kok dat het tijd werd dat de sociaaldemocratie 'haar ideologische veren afschudde' en riep minister van Economische Zaken Annemarie Jorritsma ons land uit tot 'BV Nederland'.

Marcel Otten vertaalde het stuk begin jaren negentig voor regisseur Johan Doesburg, die het voor het eerst in Nederland encenseerde, bij toen nog Toneelgroep Amsterdam (nu ITA). Otten had aanvankelijk weinig vertrouwen in de dramatische potentie van Mamets toneelstuk, schrijft hij in een voorwoord bij zijn vertaling. Hij besloot dat het maar een komedie moest worden. 'Ingrijpend was dit niet, ik hoefde slechts de tientallen keren dat 'fuck' voorkwam te veranderen in meer oorspronkelijke krachttermen, het gros op het banale af, en het stuk kreeg vanzelf een komische toon.' Zijn vertaling werd ook gebruikt (als uitgangspunt) bij latere enceneringen van regisseur Eric de Vroedt (2009) en Job Gosschalk (2017).

Otten werd in recensies veelvuldig geroemd om zijn vindingrijke vocabulaire: 'Ottens vertaling is een prijs waard, vanwege zijn beeldende scheldwoorden', schreef (toen nog) *NRC Handelsblad* in 1992, en roemt de fantastische 'drielettergreepwoorden' (bedplasser, koffiegat of pak Brinta). Volgens *de Volkskrant* bestond het stuk uit 'virtuoos neergeschreven onzin, waarin vaktermen als info, A1-locatie, wurgcontract en salescontent vermengd worden met jargon uit een andere

wereld: kut, fruitvlieg (zo noemen ze hun vrouw), shit, fuck off, kloteklapper en apekont'.

Ook Jibbe Willems boort in zijn nieuwe bewerking voor Toneelgroep Maastricht een weldadig repertoire plastische vuilbekkerij aan (snotsmurf, stinkwokies, gekutscheet). Ook brak hij voor het eerst in de Nederlandse opvoeringsgeschiedenis het mannenbolwerk open: de makelaars worden nu ook gespeeld door actrices Hanne Arendzen, Wendell Jaspers en Myrthe Huber. Omdat het op die manier een realistischere afspiegeling van de realiteit is, verklaart Willems. 'Bovendien denk ik dat het in essentie niet verschilt: het stuk gaat over mensen, niet over mannen.'

Onmiskenaar is de betekenis van het stuk in de afgelopen veertig jaar verschoven. Waar het stuk bij verschijning nog een choquerende nieuwe realiteit blootlegde, zullen anno 2025 weinig toeschouwers nog verrast opkijken van de bikkelharde, van moraal verstoken dynamiek in het bedrijfsleven.

Het stuk gaat nu niet meer over anderen, maar over onszelf, volgens Willems: 'Ik denk dat onze maatschappij als geheel steeds meer is opgeschoven naar de wereld zoals die in *Glengarry Glen Ross* wordt voorgesteld. Die alfamannetjes op de rots, die uit eigenbelang om zich heen grijpen en er diep van doordrongen zijn dat alleen de sterkste overwint, zitten verscholen in ons allemaal. Misschien is nu de grootste schok dat het niet meer zo choqueert.'

Willems hoopt dat mensen zich ondanks hun afkeer ook herkennen in de 'meestermanipulators' op de vloer, en ze niet meteen afschrijven als slechteriken. 'Ik heb geprobeerd om nog meer de wanhoop van die mensen bloot te leggen, de sluimerende staat van paniek waar iedereen zich constant in bevindt. Ze formuleren hakkelder, minder geslepen, en daarmee hopelijk menselijker.'

De veelzeggende slotzin, uitgesproken door een makelaar die in geen miljoen jaar zal stoppen met zijn baan, is daardoor even triest als komisch: 'God Jezus, wat heb ik een hekel aan dit werk.'

BV Vastgoed door Toneelgroep Maastricht, regie Michel Sluysmans, première 9/3, tournee t/m 29/5.

**OSCARWINNAAR
KIERAN CULKIN
IN *GLENGARRY
GLEN ROSS***

Vanaf half maart is er op Broadway een nieuwe versie *Glengarry Glen Ross* te zien, met onder anderen Kieran Culkin op de planken. Culkin won vorige week een Oscar voor beste mannelijke bijrol voor zijn rol in *A Real Pain* van Jesse Eisenberg. Volgens *de Volkskrant* speelt Culkin daarin 'een charismatische lomperik. *A real pain in the ass*'.